

OZOD SHARAFIDDINOV PUBLITSISTIKASINING O'ZIGA XOSLIGI

Jahonova Malika Ibodullo qizi

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

Jurnalistika yo'nalishi I-kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada Ozod Sharafiddinov publitsistikasining o'ziga xosligi, uning zamondosh publitsistlardan ajralib turadigan jihatlari, publitsist maqolalarida ilgari surilgan g'oyalar to'g'risida fikrlar keltirib o'tilgan. Shuningdek, Ozod Sharafiddinov publitsistikasini o'rgangan hozirgi zamon olimlarining ishlari to'g'risida ham so'z boradi.

Kalit so'zlar: publitsistika, jadidchilik, ilm, ma'rifat, til, milliy g'oya, jug'rofiya, millat.

XX asr o'zbek adabiyoti va tanqidchiligi tarixini, kengroq qilib aytsak, xalqimiz ma'naviyati va tafakkuri rivojini Ozod Sharafiddinov ijodiy faoliyatisiz to'liq tasavvur etib bo'lmaydi. "Keyingi 50 yilda faoliyat ko'rsatgan adabiyotshunoslar, publisistlar silsilasida Ozod Sharafiddinovning nomi alohida bir cho'qqi yanglig' ko'zga tashlanib turadi. Ozod Sharafiddinov o'zidan o'lmas ijodiy meros qoldirdi. Bu ijod nainki bir insonning, balki butun bir millatning faxru-g'ururi bo'la oladigan ijoddir". O'zbekiston Qahramoni Abdula Oripovning bu samimiy e'tirofi butun adabiy jamoatchilikning va ziyoli xalqimizning ham yakdil bir bahosi deyish mumkin. Bu tarixiy haqiqat birinchi Prezidentimiz I.Karimovning so'zlarida ham teran ifodasini topgan edi: "Ozod Sharafiddinov hayotda ham, ijodda ham o'zining haqqoniy so'zi, iroda va matonati bilan yurtdoshlarimizga, avvalambor yoshlarimizga ibrat bo'layotgan, tom ma'nodagi ma'rifatparvar insondir". Haqiqatan ham, Ozod Sharafiddinov tanqidchi o'z iste'dodi va yorqin shaxsi bilan adabiy jarayonda va badiiy ijod olamini rivojlantirishda qanchalar ulkan rol o'ynashi va qudratli ta'sir ko'rsatishi mumkinligini yaqqol isbotlab bera oldi. Ozod Sharafiddinovning nodir iste'dodi, badiiy ijod va estetik tafakkur rivojidadagi va ayniqsa adabiy tanqidchilik sohasidagi beqiyos xizmatlari bu olimning g'oyat serqirra va betakror bir siymo bo'lganini ko'rsatadi. O.Sharafiddinov fenomenining hayratli bir jihati ham shundaki, uning ilk chiqishlaridayoq yorqin namoyon bo'lgan tug'ma

tanqidchilik talanti hech qachon xira tortmadi, shoirona qalb ehtirosi va jo‘shqin ilhomi umrining so‘ngiga qadar susaymadi. Bu haqda O‘zbekiston Qahramoni, mashhur shoirimiz Erkin Vohidov aytgan samimiy fikrlar millionlab kitobxonlarning ko‘nglidagi yakdil fiklarni ham ifodalagan: “Ozod Sharafiddinov XX asr adabiy muhitida o‘z ibratli shaxsiyati, mustahkam e’tiqodu dunyoqarashi bilan ziyolilarimiz ning butun bir avlodi uchun namuna bo‘lib tanilgan alloma. Bunaqa odamlarni xudoyim bizning baxtimizga, jamiyat baxti uchun beradi”. Ozod Sharafiddinovning tanqidchilik iste’dodi va ijodiy salohiyati nechog‘lik serqirra va samarali ekanligini tasavvur etish uchun loaqal u kishining badiiy ijod va adabiyotshunoslikning qanday dolzarb va murakkab mavzu va muammolarini teran yoritib berganligini bir qur esga olaylik. Birgina XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi masalasini o‘rganishni olaylik. G‘oyat murakkab va ziddiyatli kechgan bu davr adabiyotning o‘nlab atoqli vakillari hayoti va ijodini mufassal yorituvchi ko‘plab yirik tadqiqotlar, darslik, monografiya va salmoqli to‘plamlarining aksariyati bevosita Ozod Sharafiddinov rahnamoligi va mutasaddiligida yuzaga kelgan. Bu haqiqatni va bularning evaziga sho‘ro davrida keskin tazyiq va ta’na-dashnomlarga ham duchor bo‘lganligini, afsuski, bugungi yoshlarimiz yaxshi bilmasligi mumkin. Zotan, Istiqlol tufayli bugun Cho‘lponning nomini qo‘rquv yoki hadik bilan emas, balki haqli ravishda faxr bilan tilga olishimizda va uni adabiyotimizning eng porloq siymolaridan biri sifatida ardoqlashimizda O.Sharafiddinovning xizmatlari beqiyosdir. Munaqqidning “Iste’dod jilolari” (1976) kitobi ham uning “Zamon. Qalb. Poeziya” (1962) asari singari adabiy – tanqidiy tafakkur rivojida quvonchli bir voqea bo‘lgan. Ushbu asarni varaqlar ekanmiz, dastavval undagi esse – portretlarning nomlari diqqatimizni o‘ziga jalb etadi: “Cho‘qqi”, “Daryodil shoir”, “So‘z san’atiga fidoyi sadoqat”, “Ulkan hayotning ilk sahifalari”. Darhaqiqat, mashhur shoir, buyuk qalb egasi bo‘lgan G‘afur G‘ulomga nisbatan “Daryodil shoir” degan iboradan ko‘ra ham munosibroq ta’rif bormi? G‘afur G‘ulom ijodi adabiyotimizning eng yuksak va porloq “cho‘qqisi”ga qiyos qilingani-chi? Yoki zabardast adibimiz Oybekning so‘z san’atiga bo‘lgan sevgi-sadoqatini “fidoyi” deb atamaslik mumkinmi? To‘plamdagi maqolalar hajman katta emas, lekin tanqidchi ana shu ixcham maqolalarda adabiyotimizning eng yirik vakillarining hayot yo‘lini yoritishga va ular ijodi va shaxsiyatining asosiy qirralarini mufassal ochib berishga

muvaffaq bo'lgan. Haqiqiy tanqidchilarga xos mahorat bilan u yoki bu so'z san'atkorining ijodiy yo'li qanday shakllanganligini, uning o'ziga xos va mushtarak tomonlarini, adabiyotimizga qo'shgan hissasini va shu tariqa o'sha yozuvchining adabiyot tarixida tutgan o'rnini aniqlashni asosiy maqsad qilib qo'yadi. Masalan, A.Qahhorning "Sarob" romani tahliliga to'xtalib o'taylik. Kitobxonlarga ma'lumki, "Sarob" romani tanqidchilikda ko'pgina munozaralarga sabab bo'ldi. Ayrim adabiyotshunoslar asarni to'la va to'g'ri baholay olmadilar. Ular romanning o'ziga xosligini, uning g'oyaviy-badiiy Jihatlarini qandaydir "quyma qolip"lar bilan o'lchab ko'rishdi va oqibatda yozuvchi oldiga noto'g'ri talablar ham qo'yishdi. Munaqqid A.Qahhorning satiric iste'dodi va uning evolyutsiyasini tadqiq etar ekan, adib asarlarini baholashda ham jahon adabiy-estetik tafakkur me'zonlarini asosiy dasturulamal qilib oladi. "Yozuvchi ijodiga baho berganda faqat nimani aks ettirayotganini asos qilib olsagu, boshqa tomonlarini hisobga olmasak, noobyektiv, birtomonlama yo'lga kirib ketish oson. Yozuvchi ijodining qiymatini belgila ydigan eng muhim narsa uning aks ettirayotgan hodisalarga munosabatidir", – deydi olim. "Iste'dod jilolari"ning "Sarob" romaniga nisbatan yana bir jihati bor. "Sarob"- ko'p qirrali roman. U ayni paytda egoistik talant va uning fojiali taqdiri haqidagi asar ham bo'lib, A.Qahhorning muhim adabiy-estetik qarashlarini ham o'zida mujassamlashtirgandir. Afsuski, romanning bu jihati adabiyotshunoslar e'tiboridan chetda qolib ketar edi. A.Qahhor Saidiydagi durustgina talantining qurboni bo'lishini realistik lavhalarda aks ettirar ekan, u orqali go'yo "Gap faqat talantda emas balki talantning maqsad yo'nalishidadir. Talant xalqqa bag'ishlanishi, eng yuksak va oliyjanob g'oyalarning tantanasi uchun xizmat qilishi kerak", degan ezgu bir haqiqatdan bizni ogoh qilganday bo'ladi. Bunday hayotiy g'oyalar bugun ham dolzarbligini yo'qotmaydi. Aslida, adib asarlariga baho berish va ularni tadqiq etishda tarixiy sharoitni e'tiborga olishimiz va sobiq sho'ro davrida yashab, ijod qilgan boshqa san'atkorlar kabi Qodiriy, Cho'lpon va Qahhorlar ham butunlay erkin bo'lmaganini unutib bo'lmaydi. Bu jihatdan Ozod Sharafiddinovning Cho'lpon ijodini o'rganish borasidagi fikrlari asosli: "Muayyan zamon, muayyan jamiyatda yashagan shoir, tabiiyki, bu jamiyatdan tashqariga chiqib keta olgan emas. Cho'lponga ob'yektiv yondoshish, uning shaxsiyatini, ijodini xolisona baholash uni mutlaqo kamsitmaydi,

balki bizning yuraklarga yaqinroq qiladi. Cho‘lponning badiiy ijodidagi yoxud adabiy-tanqidiy maqolalar idagi hukmron mafkura g‘oyalariga yon berilgan o‘rinlarni ko‘rganda, uning nomiga malomat toshlarini otishga shoshilmaslik kerak. Bil’aks, uni tushunmoqqa harakat qilaylik. Bu mulohazalar faqat Cho‘lponga emas, balki Oybek, G‘.G‘ulom, H.Olimjon, A.Qahhor, Shayxzoda, Mirtemir kabi ko‘p yillar mobaynida adabiyotimizning chinorlari hisoblanib kelgan, keyingi yillarda esa o‘rinli-o‘rinsiz ta’na-dashnomlarga ro‘para kelayotgan ijodkorlarga ham taalluqli.” Ozod Sharafiddinov ijodi va shaxsiga baho berishda ham ana shu sharoit va holatlarni nazardan qochirmaslik lozim. U kishi ham partiyani ulug‘lovchi fikrlar bildirgan yoxud Mayakovskiy kabi proletariat sinfi va revolyutsiyani madh etuvchi asarlarini yuqori baholaganidan ko‘z yumib bo‘lmaydi. Lekin bu o‘tkinchi g‘oya-qarashlar mash’um sovet tuzumi siyosati va hukmron mafkurasi bilan bog‘liq ekanligi endilikda barchaga ayon bo‘lmoqda. Ozod SHarafiddinovning zabardast adabiyotshunos alloma va mohir tarjimon sifatidagi rang-barang ijodiyoti qanchalar e’tiborga loyiq bo‘lsa, u kishining muharrirlik va ustoz-murabbiylik faoliyati ham shu qadar e’zoz-ehtiromga munosibdir. Olimning bu faoliyati ham alohida tadqiqotlarga mavzu bo‘lishi shubhasizdir.

O.Sharafiddinovning munaqqidlik faoliyatida 2 davr ko‘zga tashlanadi. Birinchi davr sho‘ro totalitar tuzumida kechgan bo‘lib, unda adabiyotni totalitar mafkura g‘oyalaridan himoya qilish, adabiy qonuniyatlar asosida tadqiqotlar olib borish muammolari tadqiq etilgan (“Zaharxanda qahqaha”, 1962; “Hayotiylik jozibasi, sxematizm inersiyasi”, 1979; “Yurtin madhi bo‘ldi so‘nggi satri ham”, 1979; “She’r ko‘p, ammo shoirchi?”, 1983). Ikkinchi davr munaqqid faoliyatida asosiy davr bo‘lib, u istiqlool yillaridagi ijodini qamrab oladi. Bu davrda Sharafiddinov milliy adabiyotnishakllantirish muammolari, o‘zbek adabiyotshunosligi va tanqidchiligini qayta qurish, jahon adabiyoti an’analarini o‘zlashtirish hamda tarjima san’atini yuksaltirish masalalarini tadqiq etgan (“Bir tilda gaplashaylik”, 1987; “Mag‘zi puch so‘zlardan bir tosh nari qoch”, 2000; “Qaydasan, Moriko”, 2002). O. Sharafiddinov ijodining cho‘qqisi "Ijodni anglash baxti" (2004) kitobidir. Unda o‘zbek adabiyotining jahon adabiy jarayonida tutgan o‘rni va ilmiy-ma’naviy o‘zanlari tadqiq etib berilgan. Ozod Sharafiddinov hayotda ham, ijodda ham o‘zining haqqoniy so‘zi,

iroda va matonati bilan yurtdoshlarimizga, avvalambor yoshlarimizga ibrat bo'layotgan, tom ma'nodagi ma'rifat - parvar insondir. Agar adabiyotimiz tarixi o'zanidan turib, yaqin yuz yillikka nazar tashlasak, juda ko'p qalamkashlarning nomlariga ko'zimiz tushadi. Ulardan hech birining xizmatlarini sira ham kamsitmagan holda aytish mumkinki, keyingi ellik yil ichida faoliyat ko'rsatgan adabiyotshunoslar, publitsistlar silsilasida Ozod Sharafiddinovning nomi alohida bir cho'qqi yanglig' ko'zga tashlanib turibdi. Ozod Sharafiddinov adabiyotning bosh vazifasi Olam, Inson va uning qalbini tasvirlash degan azaliy qadriyat, ya'nikim bag'ri butunlikda ekanligiga sodiq qoldi. Ozod Sharafiddinov ijod qilgan davrda o'zbek adabiyotida jahon adabiyoti talablariga javob bera oladigan bir talay asarlar yaratildi. Shuhrat, Said Ahmad, Shukrullo, ularning izidan kelgan Pirimqul Qodirov va Odil Yoqubov, so'z san'atimizga yangi qon bo'lib qo'shilgan O'tkir Hoshimov va Shukur Xolmirzayev, she'riyatimiz ufqlarini kengaytirgan Erkin Vohidov va Abdulla Oripov singari o'nlab, yuzlab ijodkorlar biri-biriga o'xshamagan, betakror asarlar yaratdilar. Shunda Ozod Sharafiddinovning "Iste'dod – xalq mulki" degan iborasi mag'rur jarangladi. Uning yutuqlaridan quvongan munaqqid har bir yaxshi namunasini kitobxon ahliga yaqinlashtirdi, ijodkor nazarda tutmagan jihatlarini kashf etdi, xalq farzandlarini adabiyotni tushunishga o'rgatdi. Ozod Sharafiddinov iste'dodini, kelajakda katta ijodkor olim bo'lishini Abdulla Qahhordek ulug', xalqimiz sevgan adibimiz ko'ra bilgan va mehr qo'yib, bag'riga olgan edi. Abdulla Qahhor suhbatlarining birida Ozod Sharafiddinovni tilga olib: "Shunday yozmoq kerakki, nosfurush sening kitobing sahifasiga nos o'rab sotgan bo'lsa, uyida uni ochib, matniga ko'zi tushgan odam: "Iye, bu Ozodning gaplari-ku", deya sahifani ehtiyot qilib, olib qo'ysin". Bu haq gapni tan olgan va qadrlay bilgan Ozod Sharafiddinov "... bundek mukammal yozmoq uchun, bu darajada barkamol san'at namunasini yaratmoq uchun ijodkor Abdulla Qahhordek mehnatkash bo'lmog'i lozim. Bu esa hammaga ham nasib qilavermaydi. Faqat o'z Vatanini jon dilidan yaxshi ko'rgan, o'z xalqini har tomonlama barkamol ko'rishni istagan, ko'ksida istiqlool yolqini barq urib turgan san'atkorgina bu baxtga musharraf bo'ladi", deb qayd etgan edi. Ustozni bunday ulug'lash va ularga ta'zim qila bilish uchun Ozod Sharafiddinovdek adabiyotshunos

bo‘lib yetilmoq kerak. Ozod Sharafiddinov odil inson, zahmatkash olim, mehribon padar sifatida bu yorug‘ dunyoda muhtasham iz qoldirdi. O‘zidan o‘lmas ijodiy meros qoldirdi. Bu ijod nainki bir insonning, balki butun bir millatning faxru g‘ururi bo‘la oladigan ijoddir, o‘zbek xalqining, millatimizning o‘tmishi, buguni va kelajagiga dahldor ijoddir. Ozod Sharafiddinov fikrat ibrati, jasorat ibrati, ta’b ibrati, zakovat ibrati singari bir qancha ibratlarni o‘zida mujassamlashtirgan allomalarimizdan edi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tohir Malik. Umidimiz yulduzlariga : “Odamiylik mulki” ga doir suhbatlar Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti , 2018-688 b.
2. B. Qosimov, V. Qodirov, Q. Yo‘ldashev , J. Yo‘ldoshbekov, Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 7-sinf uchun darslik-majmua – Toshkent : “Sharq 2013-368 b
3. “Kh-davron.uz” sayti <https://kh-davron.uz>. emistry-biology 1987. -640 p.
4. http://mustaqillik.uz/uz/pages/Ozod_Sharafiddinov
5. <https://oyina.uz/kiril/generation/75>
6. <https://akademiklar.uz/sharafiddinov-ozod>